

ДЕЯКІ ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ РИЗИКІВ СТРАХОВИКА

Ключові слова: Ризик-менеджмент Класифікація Управління Ризик Моделювання

Проблеми управління ризиками страховика стає подалі все більш актуальними. Таке положення викликане низкою чинників, серед яких можна вказати на: мінливе економічне середовище, нестабільність політичної ситуації не тільки у окремі країні, але й у світі в цілому; зростання напруженості у соціальній сфері; кліматичні зміни; екзоненні фактори. Виходячи з головної функції страхування, а саме, надання захисту страхувальникові у разі настання несприятливих подій, роль страхування, як галузі підприємницької діяльності, подалі зростає. Усвідомлення того, що завдяки страхуванню стає можливе компенсувати збитки, привертає все більше уваги населення підприємницьких структур та урядів до використання інструментів страхування.

Разом з тим, страховики змушені все більш зважено підходити до здійснення операцій страхування. Менеджмент страховиків стикається зі значною кількістю проблем, котрі останнім часом мають мало досліджений характер. Тому стає нагальною потребою, окрім застосування стандартних методів управління ризиками страхової компанії, використання наукових розробок у цій галузі.

Більшість наукових досліджень, присвячених проблематиці управління ризиками, класифікує їх за різними ознаками: економічні, фінансові, територіальні та інші. Акценти, які робляться у дослідженнях, спрямовані на різні рівні прояву ризику, відповідні контексту і цілям наукових досліджень, що взагалі формує множинність понять і визначень ризику.

В умовах фінансової кризи, перед керівництвом більшості компаній стоїть складне завдання вибору між альтернативними рішеннями в галузі управління бізнесом. У той же час, динамічно змінюється ринкове середовище, ускладнює попередню оцінку наслідків прийнятих управлінських рішень і збільшує ризик помилкових рішень.

Діяльність усіх без винятку суб'єктів господарювання пов'язана з ризиком. В економічному розумінні ризик являє собою ймовірність настання несприятливої події, що тягне за собою нанесення збитку, яке виражається в недоотриманні прибутку або економічних збитках. Недоотримання прибутку або збитки - зовнішні способи реалізації та матеріалізації дії ризиків.

Невірне трактування поняття ризику і зведення його сутності до математично точно вимірюваною величини звужує розуміння складності і неоднозначності природи ризику не тільки багатьох керівників підприємств, але також і частини наукових дослідників.

Ризик став об'єктивною передумовою виникнення страхової справи. Процес страхування передбачає передачу страхувальником ризику страховику за певну плату у вигляді страхової премії. Величина страхової премії визначається страховим тарифом з конкретного виду страхування. [3, с.239]

На сьогоднішній день в Україні багато представників бізнесу та приватні особи багато в чому усвідомили необхідність страхового захисту своїх інтересів. Однак, навіть не дивлячись на позитивну динаміку розвитку страхування, відсутність в достатньому обсязі вільних коштів у підприємств та населення є основним фактором,

що утрудняє використання страхування в якості зручного і функціонального інструменту управління ризиками.

Ризик-менеджмент на практиці являє собою сукупність аналітичних, організаційних, фінансових заходів, що мають комплексний послідовний характер, спрямованих на зменшення або запобігання негативних наслідків настання ризиків. Діяльність страхових компаній багато в чому пов'язана і залежить від ризиків. Адже саме передбачувана загроза ризиків змушує звертатися до страховиків клієнтів. Разом з тим, слід враховувати, що страхування теж є галуззю підприємництва та їй притаманні всі ризики діяльності. Тому дуже важливе значення для страхової компанії набуває побудова власної актуальної системи ризик-менеджменту.

Виходячи з джерел виникнення ризиків, логічним видається поділ процесів ризик-менеджменту страхової компанії на 2 напрями:

I. Управління ризиками клієнтів - на даному напрямку важливо дотримання наступних вимог:

1) адекватності величини страхового тарифу - відповідальність за вірний розрахунок величини страхового тарифу цілком покладається на актуарне управління і тарифний комітет (як колегіальний орган, який стверджує запропоновані розрахунки тарифних ставок);

2) уважності, об'єктивності, неупередженості при укладанні договорів страхування - такі вимоги повинні пред'являтися до страхових агентів компанії. Контроль дій агентів в даному випадку повинен здійснюватися андеррайтерами і, частково, службами бек-офіс, які здійснюють підтримку при укладанні договорів;

3) виваженості перестраховальної політики компанії. Передача ризику є одним з найбільш ефективних практичних методів з управління ризиками, тому своєчасні і зважені рішення про перестраховання можуть значною мірою допомогти забезпечити високу надійність і стабільність компанії.

II. Управління власними ризиками - даний напрямок діяльності вимагає участі всіх без винятку служб і підрозділів страхової компанії.

Неможливо чітко і вичерпно відобразити вплив кожного конкретного ризику на строго певний вид діяльності компанії. Наприклад, ризики впровадження на ринок нових продуктів можуть вплинути не тільки на ділову репутацію компанії, а також через необгрунтовані маркетингові і рекламні витрати негативно позначитися на фінансовій стійкості компанії. Іншими словами, некеровані ризики здатні видозмінюватися, делокалізовуватися і розділятися.

Таким чином, при побудові системи ризик-менеджменту страхової компанії необхідно враховувати складний характер прояву та впливу ризиків практично на всіх напрямках фінансово-господарської діяльності. Найбільш ефективним способом захисту від подібних проявів ризиків може стати багатовекторна система ризик-менеджменту.

У загальному вигляді процес управління ризиками проходить наступні етапи:

- виявлення ризиків;
- класифікація ризиків;
- оцінка ризиків;
- визначення методів та інструментів управління;
- практичне реалізація обраних.

При цьому найбільш ефективною і дієвою представляється система ризик-менеджменту, що базується на наступних принципах:

- багатовекторності при виявленні та оцінці ризиків;

- оперативності;
- об'єктивності;
- комплексності;
- загальної залученості;
- ситуативність прийняття рішень з управління ризиками. [6, с.189]

Одним з важливих елементів ризик-менеджменту є певна класифікація ризиків. Існує безліч підходів до класифікації та систематизації ризиків. Узагальнюючи можна виділити чотири основні групи ризиків страхової компанії:

Перша група - внутрішні ризики чи ризики андеррайтингу (Underwriting risks), які діляться на:

1) Ризик збитків (Claims Risk) - відображає можливість відмінності фактичних страхових відшкодувань від очікуваних відшкодувань при оцінці та підписанні договору страхування. Ризик збитків поділяється на ризик премій і ризик резервів з метою відокремлення ризиків по закінчених та незакінченою договорами страхування.

2) Ризик премій і ризик резервів (Premium and reserve risks). Ризик резервів відноситься тільки до події збитків (IBNR - резерви відбулися, але не з заявлених збитків), і відображає можливість того, що:

- розміри збитків будуть великими ніж очікувалося;
- моменти заяви збитків будуть відрізнятись від очікуваних;
- частота страхових подій буде відрізнятись від очікуваної.

Ризик премій відноситься тільки до майбутніх збитків за поточними договорами страхування і не включає показники IBNR. Відображає можливість:

- перевищення розмірів збитків над очікуваними;
- зміни в строках оплати відшкодувань;
- зміни частоти збитків порівняно з очікуваними показниками.

3) Ризик несплати чергових платежів (Lapse Risk) - ризик збільшення показників припинення дії договорів страхування внаслідок неоплати чергових страхових платежів.

4) Ризик дострокових розірвань (Surrender risk) - ризик збільшення показників дострокових розірвань договорів страхування в порівнянні з очікуваними показниками. На відміну від ризику несплати чергових платежів даний тип ризику також передбачає аналіз сум повернень платежів страхувальникам при достроковому розірванні.

5) Ризик ціноутворення (Mispricing risk) - термін, використовуваний для опису набору причин, за якими страхові премії можуть бути занадто малими для покриття витрат страховика:

- збитки;
- витрати на врегулювання;
- адміністративні витрати.

Ризик ціноутворення включається в більш загальну концепцію ризиків побудови страхового продукту.

Друга група - операційні ризики (Operational risks), які діляться на:

1) Ризик витрат (Expense risk) - ризик невідповідності фактичних періодів і сум витрат страхової компанії запланованим.

2) Юридичний ризик (Legal risk) - виражається в незапланованих витрат в результаті дій судової системи: додаткові платежі страхувальникам неможливість отримання виплати від перестраховальника.

3) Ризик моделювання (Model risk) - ризик того, що модель страхової компанії надає неправильні результати у наслідок:

- неправильної специфікації моделі;
- неправильного використання моделі;
- використання невідповідної моделі;
- невідповідне використання моделі, неправильна інтерпретація результатів;
- помилки в оцінках параметрів моделі;
- недостатні або некоректні дані для побудови моделі.

Третя група – зовнішні чи ринкові ризики (Market risks), які діляться на:

1) Ризик ринку акцій (Equity risk) - ризик відхилення показників фактичних доходів від акцій та показників фактичної вартості акцій від очікуваних значень даних показників при інвестиціях у відповідні активи.

2) Ризик ринку нерухомості (Real-estate risk) - ризик відхилення фактичних показників доходів від вкладень у нерухомість від очікуваних показників при інвестиціях в нерухоме майно.

3) Валютний ризик (FX risk) - ризик відхилення фактичних значень валютних курсів від запланованих. Валютний ризик виникає у разі, коли активи і зобов'язання страховика визначаються в різних валютах.

4) Ризик інфляції (Inflation risk):

- цінова інфляція;
- інфляція заробітної плати.

5) Ризик процентних ставок (Interest rate risk) - ризик відхилення фактичних значень процентних ставок від очікуваних при оцінюванні активів і зобов'язань страховика.

6) Політичні ризики (Political risks) - пов'язані з політичною обстановкою в країні і діяльністю органів державної влади (революція, військові дії, націоналізація приватної власності, конфіскація майна та ін).

7) Законодавчі ризики (Regulatory risks) - зміна діючих норм з виходом нових законодавчих і нормативних актів, наприклад, що погіршують становище компанії (введення нових податків, скасування податкових пільг, підвищення податкових ставок тощо).

8) Регіональні ризики (Regional risks) - обумовлені станом окремих регіонів, їх законодавством і економічним, політичним і соціальним становищем окремих адміністративних або географічних регіонів.

Четверта група - інвестиційні ризики (Investment risks), які діляться на:

1) Структурний ризик (Structural risk) - ризик погіршення кон'юнктури ринку в цілому, не пов'язаний з конкретними видами підприємницької діяльності.

2) Системний ризик (Systematic risk) - ризик втрат через неправильний вибір об'єкта інвестування.

3) Кредитний ризик (Credit risk) - ризик перевищення фактичних кредитних втрат над очікуваними внаслідок невиконання боргових зобов'язань контрагентами:

- емітенти цінних паперів (в інвестиційному портфелі страховика);
- перестраховальники;
- посередники.

4) Галузевий ризик (Industry risk) - залежать від тенденцій розвитку галузі.

5) Інноваційний ризик (Innovation risk) - ризик втрат, пов'язаних з невдалою реалізацією нових проектів.

Застосування у системі ризик-менеджменту цієї класифікації було б найбільш доцільним, досить цікавим і дозволило би систематизувати велику частину підприємницьких ризиків. [4, с.3]

Зовнішнє середовище організації можна розділити на середовища прямого і непрямого впливу. У середовищі прямого впливу головне - це ринок і закони, його регулюючі. Внутрішнє середовище організації складають всі її елементи, а також зв'язки і відносини між цими елементами в процесі управління організацією.

Важливо враховувати, що підприємство і ринок є дві різні форми координації економічної діяльності. В середині підприємства відсутні ринкові відносини. Їх можна лише імітувати для підвищення ефективності функціонування. [2, с.288]

Багатовекторність є ключовим моментом у пропонованій моделі ризик-менеджменту. Вона передбачає розподіл зобов'язань, прав і відповідальності між різними структурно-організаційними підрозділами страхової компанії в процесі управління ризиками, а також розподіл ризиків за напрямками діяльності компанії, враховуючи формування внутрішньої системи комунікацій. Це означає, наприклад, що на управління інвестицій покладається, в першу чергу, відповідальність за реалізацію всіх заходів з управління інвестиційними ризиками, тобто диференціація ризиків відбувається за рівнем спеціалізації співробітників конкретних підрозділів. Разом з тим, система комунікаційних зв'язків і "координаційний центр" дозволяють делокалізувати процес управління ризиками всередині окремих структурних підрозділів. Функції координаційного центру доцільно покласти на фінансове управління або правління компанії.

Принцип оперативності служить каталізатором проведених заходів на всіх етапах управління ризиками. Попереднє або своєчасне прийняття антиризикових заходів дозволяє ефективно знизити або уникнути негативних наслідків.

Всі рішення з оцінки та методів управління ризиками повинні прийматися зважено, обдумано, по можливості без впливу чинників суб'єктивного характеру - в цьому полягає принцип об'єктивності.

Принцип комплексності означає необхідність всебічної оцінки факторів, супутнього, стимулюючого і протидіє характеру, який притаманен як самим ризикам, так і заходам на всіх етапах з їх управління. Дія принципу загальної залученості спрямоване на досягнення 2 основних цілей:

- максимізація кількості каналів вхідних інформаційних потоків на етапі виявлення ризиків;
- створення "колективного інтелекту", коли знання висококваліфікованих співробітників різної спеціалізації за допомогою систем комунікації та координації можуть бути об'єднані в універсальну інформаційну базу, акумулюючу теоретичні знання та практичний досвід і здатну дати відповідь на будь-який запит у процесі управління ризиками.

Крім вищевказаних цілей, загальна залученість співробітників у процес управління ризиками дозволяє підвищувати рівень знань і кваліфікацію персоналу у сфері ризик-менеджменту, а також поліпшити морально-психологічний клімат колективу.

Важливу роль на етапі визначення інструменту управління ризиками відіграє принцип ситуативності прийняття рішень. Він означає, що залежно від масштабу ризику, розміру максимального збитку, ймовірності настання та інших факторів, кількісно і якісно характеризують ризик, рішення щодо вибору методу управління можуть прийматися в компанії на підставі колегіального або одноосібного рішення на наступних рівнях: вище керівництво, середня ланка, рівень виконавців.

Запропонована система ризик-менеджменту страхової компанії за своєю суттю є функціональним механізмом антиризикового управління в сучасних умовах розвитку

страхового ринку України. І, не дивлячись на невиправдано малу увагу проблематиці управління ризиками практично у всіх діючих вітчизняних страхових компаніях, у ситуації підсилення конкуренції і прогнозованого зниження загальної ділової активності в країні на найближчі 2-3 року безсумнівно приведуть до загострення і актуалізації проблеми ризик-менеджменту вітчизняних страховиків.

Пропозиції по управлінню ризиками у фінансової кризи також повинна надавати держава. Прикладом може бути країни ЄС, в яких нові вимоги до платоспроможності страхових компаній будуть впроваджені в 2012 році. Нове законодавство ЄС вже схвалено Європейським Парламентом і замінить старий режим, який діяв з початку 70-х років (проект розпорядження щодо запровадження ефективних систем управління ризиками у страхових компаніях). [5, с.19]

Управління ризиками є складовою частиною загальних вимог до системи корпоративного управління, що полягає в наявності "ефективної системи управління, яка забезпечує прозоре і раціональне управління бізнесом" (Директива ЄС) на основі прозорих структур, чіткого розподілу та належного розподілу обов'язків, ефективної системи звітності, документації та професійної кваліфікації співробітників. Основні вимоги до управління ризиками компаній відповідно до нової Директиви ЄС наступні:

1. Здійснення основної функції управління ризиками в компанії - по можливості незалежної від операційної діяльності. Ця функція передбачає впровадження методів управління ризиками та аналізу, оцінки і контролю ризиків у співпраці з напрямками бізнесу. У великих компаніях ця функція називається CRO (Директор з управління ризиками).

2. Здійснення та документування процесу управління ризиками компанії, включаючи відповідальність за виявлення та оцінку ризиків, організаційна структура управління системою, включаючи прийняття рішень (обмеження!), процедури планування та складання звітності.

3. Проведення самостійної оцінки компанії - мінімум раз на рік з метою контролю ефективності впровадження системи управління ризиками (оцінка власного ризику - ORSA).

4. Здійснення операційного внутрішнього аудиту: чи ефективно функціонує система управління ризиками.

5. Здійснення актуарної функції у відповідності з основним Законом «Про страхування» та вимогами актуарної звітності та актуарної відповідальності, з тим щоб оцінити вартість технічних резервів, рівень достатності перестраховування, політику андеррайтингу і внести свій внесок у моделювання ризиків та вимог до капіталу. Актуарний звіт повинен також містити коментарі про ситуацію з ризиками в розрізі різних видів страхування та визначити відповідні ризики.

Нова якість вимог являє собою впровадження стандартів компанії та високий рівень прозорості, які можуть і повинні перебувати під наглядом Державної комісії. Звичайно, вимоги, встановлені офіційними органами засновані на певних принципах. Вони ставляться до впровадження системи, але не стосуються реалізації конкретних правил, таких як структура активів портфелів, межі андеррайтингу і т.д. Це має бути зроблено в рамках внутрішньої системи компанії відповідно до її потреб. Компаніям необхідна деяка гнучкість, враховуючи їх індивідуальне положення, але при цьому вони повинні керуватися принциповими стандартами.

Державна комісія з регулювання ринку фінансових послуг повинна мати можливість оновлювати вимоги в разі необхідності на основі зростаючих ринкового досвіду управління ризиками. Нові вимоги представляють собою нові можливості як

для регулюючого органу, так і для галузі. Але обидві сторони повинні розуміти, що ефективна система управління ризиками разом з кількісними вимогами Solvency II стабілізує ринок страхових послуг. Особливо це відповідає інтересам компаній зі страхування життя і є невід'ємною частиною захисту споживачів. Якщо на страховому ринку є дуже багато слабких компаній, які можуть потерпіти крах, споживачі втратять довіру, і навіть сильні компанії втратять свій бізнес. Компанії повинні усвідомити, що конкуренція більше не обмежується категоріями маркетингу і продажів, а перш за все правильним управлінням ризиками. Застосування нових вимог на основі міжнародних стандартів повинне бути покладено в основу побудови системи управління страхувика.

Література

1. Абрамов С.И. Оценка риска инвестирования. // Экономика строительства, 2006. №12.
2. Черкасов В.В. / Проблемы риска в управленческой деятельности. М: Рефл-бук, К.:Ваклер, 2004. 288 с.
3. Хохлов Н.В. Управление риском. М.: Юнити – Дана, 2003. 239 с.
4. Классификация инвестиционных рисков. <http://www.sez.donetsk.ua/>
5. Geoff Kates. Risk management systems 2000. Risk Professional, #2/1 February 2000. London Informa Group, 2000. pp.19-31.
6. J.P.Morgan/Reuters. RiskMetrics – Technical Document, <http://www.jpmorgan.com/RiskManagement/RiskMetrics/RiskMetrics.html>

Резюме

У статті розглянуто особливості ризик-менеджменту страхових компаній. Описана складне завдання вибору між альтернативними рішеннями в галузі управління ризиками. У багатьох випадках, попередня оцінка і розрахунок наслідків прийнятих управлінських рішень дозволяють вибрати найбільш ефективний спосіб досягнення цілей розвитку страхової компанії.

В статье рассмотрены особенности риск-менеджмента страховых компаний. Описана сложная задача выбора между альтернативными решениями в области управления рисками. Во многих случаях, предварительная оценка и расчет последствий принимаемых управленческих решений позволяют выбрать наиболее эффективный способ достижения целей развития страховой компании.

The article describes the features of risk management of insurance companies. Describe the complex task of choosing between alternative solutions in the field of risk management. In many cases, preliminary assessment and calculation of the consequences of management decisions allow you to select the most effective way of achieving the development goals of the insurance company.